

ikke glemt. Tværtimod. For omkring det fraværende maleri, denne smertefulde eksport, voksede myterne om dets storhed til uhåndterlige dimensioner...« (s. 46).

Sådan kan man gå på jagt efter mange små skattefund i tekst og illustration. Men det er på bekostning af et helhedssyn. Det er eksempelvis under en omtale af Vilhelm Kyhn, at man kan læse, at »således blev 1880'ernes kunst gradvist spaltet op i billeder af landskaber uden mennesker og billeder af mennesker uden landskaber« (s. 76), en motivmæssig udvikling, man gerne havde hørt mere om.

Angsten for at slippe kunstneren på bekostning af kunsten er ret fast i dansk kunsthistorisk tradition. Det er da også slående, at der intet står om principperne for udvælgelsen af hvilke kunstnere, der skal omtales, og hvad, der er udeladt. Kun meget kortfattet er perioden sat i relief. Med udstillingen »Northern Light« blev der 1982 kastet et forskønnende lys over en side i dansk kunst, som ved Kunstmuseets nyophængning 30 år tidligere var blevet forvist til kældrenes magasiner. På auktionerne steg budene på Krøyers billeder til himmelske højder. Med 1980'ernes figurative maleri fik det fortællende billede en genfødsel (s. 9). Dette udgangspunkt passer godt til forfatterens opfattelse, at »når en beskuer ser og umiddelbart tolker et billede, prøver at forstå det, søger han først og fremmest at bringe det i forhold til sin egen bevidsthed og sin egen tids historiske forudsætninger« (s. 46).

Undertegnede savner i hvert fald et klarere afsæt i samtidshistoriske forudsætninger. Når Tornøes sypige og Henningsens forladte mor er medtaget, kan det ikke skyldes deres kunstneriske kvaliteter (se fx Emil Hannovers kritik citeret s. 181). Er de omtalt og gengivet fordi de må formodes at være blandt topscorerne på kunstauktionerne, eller er det alligevel fordi de er mentalitetshistorisk interessante?

Axel Bolvig

ALF JOHANSSON: Arbetarrörelsen och taylorismen: Olofström 1895-1925. En studie av verkstadsindustrin och arbetets organisering. Arkiv förlag, Lund 1990. 341 s., ill.

Bogen er det sjette bind i serien »Det svenska arbetets historia« og omhandler, i lighed med de foregående, én enkelt virksomhed. Olofströms Stålpresnings AB i Blekinge var datterselskab og vigtig underleverandør til AB Separator i Stockholm. Det gør i sig selv bogen spændende for den industrihistorisk interesserede danske læser. AB Separator var nemlig Skandinaviens, ja formentlig verdens førende centrifugefabrik, en position, der blev erobret i hård konkurrence med danske centrifugefabrikker, først og fremmest Burmeister & Wain. Analysen af Olofström-fabrikken giver på mange måder et godt indblik i hele koncernens forhold.

Der er imidlertid meget mere at komme efter. Forfatterens målsætning er at forstå magtens konstituering på en svensk metalindustriell virksomhed (»verksstad«) i begyndelsen af århundredet, med særligt henblik på betydningen af arbejdernes organisering og etableringen af kollektive overenskomster (s. 27). Som titlen angiver, er taylorismen et nøglebegreb. Det betegner den ideologi om teknisk rationalisering forbundet med social disciplinering af arbejdskraften, som fik sin første virkeligt udfoldede og sammenhængende artikulering i den ameri-

kanske produktionsingeniør F. W. Taylor's skrifter lige efter århundredskiftet, og som siden har spillet en kontroversiel, men ubestrideligt vigtig rolle i debatten om industriens arbejdsforhold.

Bogen består af en detaljeret analyse af modsætninger og konflikter på virksomheden, med »den store kraftprøve« (kapitel 7) 1915-16 som omdrejningspunkt. I løbet af disse to år var der både en stor lock-out og en stor strejke, begge med anledning i problemer om, hvordan akkorderne skulle fastsættes, og hvor stor timelønnen skulle være, når der ikke var mulighed for akkord, eller man ikke kunne blive enige om satsen. I bogens øvrige dele beskrives konfliktens baggrund: fabrikkens og moderkoncernens økonomiske og teknologiske forhold, arbejdsforhold og lønsystemer på fabrikken, ledelsessynspunkter i virksomheden og i arbejdsgiverforeningen, arbejdernes organisering, generelle struktur- og konjunkturbetingede forhold i svensk metalindustri, arbejdsmarkedets almindelige aftalegrundlag m.m. Mod slutningen af bogen opridses udviklingen i det tiår, der fulgte den store konflikt.

Gennem de mange vellykkede delanalyser kan man danne sig et indtryk af, hvordan de sociale forhold i svensk industri på nogle punkter lignede og på andre adskilte sig fra de tilsvarende danske. Som et eksempel på det sidste kan man nævne, at der i Sverige ikke var noget klart eller formaliseret skel mellem faglærte og ufaglærte, men en glidende og ret barrierefri overgang mellem forskellige kvalifikationsniveauer.

Konklusionerne er ikke skarpe og entydige. Magten på arbejdspladsen bestemmes som en relation i stadig, ofte stærkt konjunkturbetinget forandring. Den konkrete konflikt endte i kompromis. Der spores dog en klar tendens til, at ledelsen ved hjælp af ingeniørmæssige metoder efterhånden fik langt større magt over arbejdsprocessens indhold. Det skete ikke kun på arbejdernes, men også på de lavest placerede arbejdslederes bekostning. Arbejdernes organisering forhindrede på den anden side, at den øgede tekniske ledelseskontrol kunne udnyttes til suverænt at regulere forholdet mellem arbejdstempo og indtjening.

I diskussionen om taylorismens betydning synes forfatteren at placere sig i en position, der ganske vist er moderat og relativiserende, men alligevel fastholder meget væsentlige sider af den såkaldte *deskilling*-tese. Dette er diskutabelt, men fuldt legitimt. Den empiriske side er i orden, og forfatteren skal ikke høre ét ondt ord for, at han i bogen har undladt at gøre rede for taylorismens opsvulmede historiografi (han henviser herom til en artikel, han har publiceret i anden sammenhæng). Derimod kunne indholdet som sådan godt være noget stærkere teoretisk underbygget. Forfatteren undgår oversimplificeringer og determinisme, men prisen er, at sammenhængenes struktur ikke er særlig klar. Der savnes en model eller anden teoretisk overbygning at hænge det meget materiale op på. Hvor forfatteren fremhæver et bestemt årsagsforhold som mere afgørende end andre med henblik på at foretage en overgribende historisk tolkning, virker det egentlig ikke særlig overbevisende. Jeg tænker her på sammenhængen mellem den organiserede arbejderbevægelse og taylorismen, der jo allerede i bogens titel antydes at være afgørende.

Det er en vigtig del af analysen, at »Separator"-ledelsen tilhørte et mindretal af *hardliners* inden for den ret pragmatisk indstillede arbejdsgiverforening, men det spiller en for ringe rolle i konklusionerne.

Et af de teorielementer, der faktisk forekommer, den norske sociolog Sverre Lysgaards begreb om »arbejderkollektivet«, bliver benyttet på en noget ampu-

teret måde, nærmest synonymt med »gruppesammenhold«, selv om det faktisk er langt mere omfattende og nuanceret. Det kunne have beriget bogen, hvis bl.a. denne teori var blevet præsenteret for læseren i sin helhed og drøftet mere indgående i forhold til de historiske problemstillinger.

Den både uundgåelige og nødvendige debat om metoder og konklusioner skal på ingen måde anfægte, at bogen er en stofmættet og kompetent afhandling om et vigtigt emne i industriens og det industrielle arbejdsmarkeds historie.

Jan Pedersen

BIRGIT MARSCHALL: Reisen und Regieren. Die Nordlandfahrten Kaiser Wilhelms II. Schriften des Deutschen Schiffahrtsmuseums 27. Hamburg, Ernst Kabel Verlag, 1991. 270 s., ill. DM 38.-.

Man har beregnet, at den tyske kejser Wilhelm II var borte fra regeringssædet i Berlin mere end halvdelen af sin regeringstid. Årsagen var hans forkærlighed for militære parader og manøvrer, men navnlig for krydstogter til søs: om sommeren til Norge, om vinteren til Korfu.

Hver eneste sommer fra 1889 til og med 1914 tog kejseren på et mere end månedlangt nordlandstogt i sin elegante yacht Hohenzollern. Ombord omgav han sig med et jovialt mandeselskab bestående af æsteter og militærpersoner i skøn forening. Denne gruppe tæt om kejseren var ved flere vigtige beslutninger ved at træde i stedet for regeringsorganerne hjemme i Berlin, eksempelvis under regeringskrisen i 1896.

Udenrigspolitisk i forhold til Norge og Sverige kom Wilhelms personlige diplomati på stedet derimod ikke til at spille nogen rolle. Hans forsøg på at opretholde unionen mellem de to lande i 1905 og på at hindre Edward VII's danske svigersøn i at blive norsk konge viste sig således frugtesløse.

Kejserens optagethed af Skandinavien hang sammen med hans pangermanske ideer. Han var stærkt optaget af vikingeskibe, stavkirker og så videre. Ja, i Østprøjsen byggede han sig selv en stavkirke og et jagtslot i drageslyngstil. Ved Sognefjord rejste han en kolossalstatue af vikingen Fritjov og i Balestrand en af kong Bele.

Kejserens begejstring for Norge bidrog til, at en omfattende tysk skandinaviensturisme voksede frem – side om side med tyske firmaers betydelige investeringer i norsk elektroindustri, minedrift og hvalfangst.

Fremstillingen bygger på et omfattende utrykt kildemateriale i tyske, norske og til dels svenske samlinger. Den giver et detaljeret billede af Wilhelm II og hans mænd. Dens styrke ligger hovedsagelig i den tværfaglige belysning af de 25 nordlandsfarter, såvel politisk som søfarts- og kulturhistorisk.

Erik Gabel